

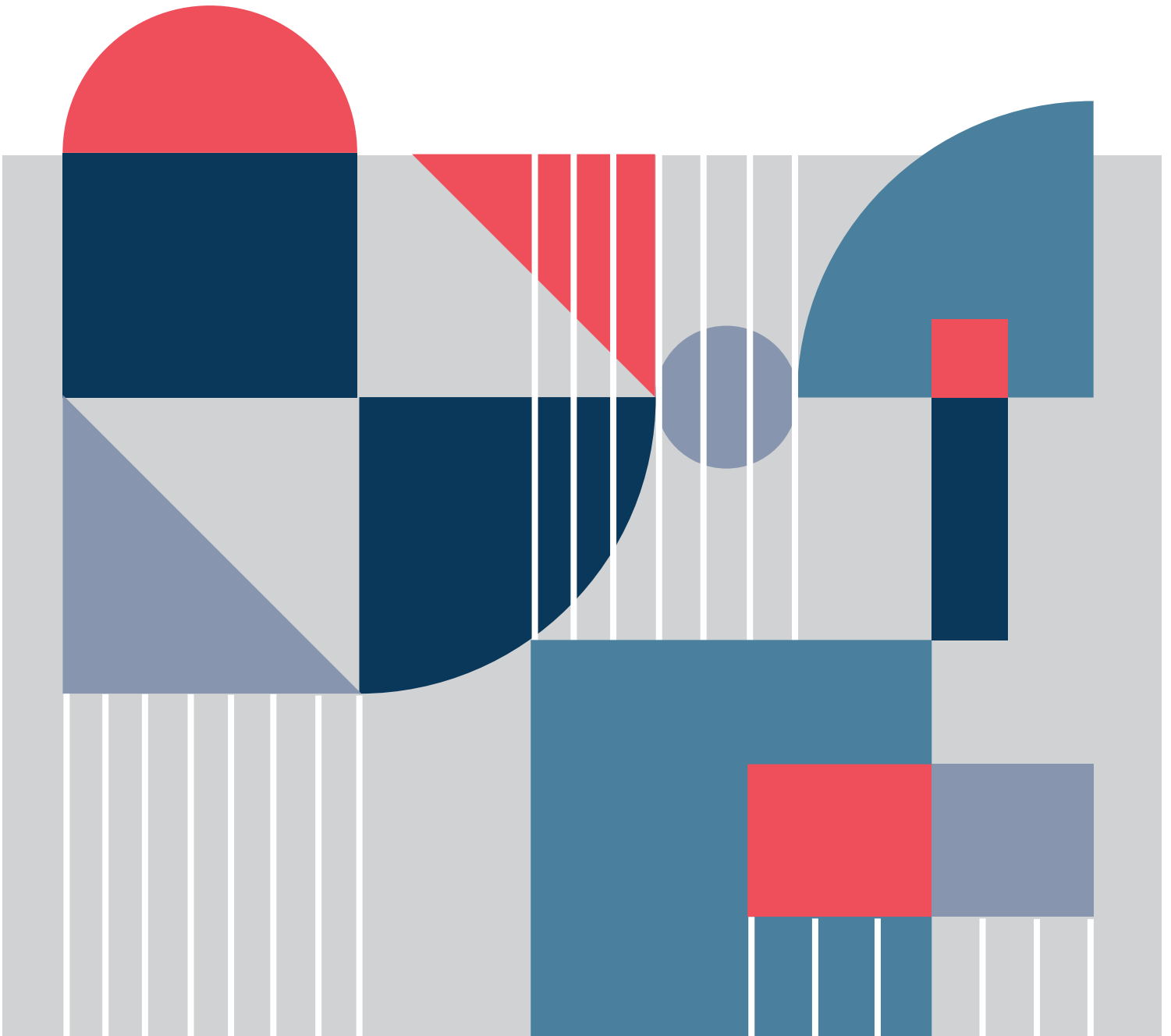

ΕΝΑ

Ινστιτούτο
Εναλλακτικών
Πολιτικών

ΦΥΛΑΚΕΣ ΕΝ ΜΕΣΩ ΠΑΝΔΗΜΙΑΣ: ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ & ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΣΤΕΡΗΣΗ

Δρ. Κοστάντζα Πόρο,
μεταδιδακτορική ερευνήτρια στο τμήμα φιλοσοφίας
του Πανεπιστημίου του Αμβούργου

ΦΥΛΑΚΕΣ ΕΝ ΜΕΣΩ ΠΑΝΔΗΜΙΑΣ: ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΑ & ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΣΤΕΡΗΣΗ

Δρ. Κοσταντζα Πόρο,
μεταδιδακτορική ερευνήτρια στο τμήμα φιλοσοφίας
του Πανεπιστημίου του Αμβούργου

Ιούλιος 2020

Δρ. Κοστάντζα Πόρο¹

Οι συνθήκες διαβίωσης των συμπολιτών μας που εκτίουν ποινές σε σωφρονιστικά ιδρύματα έχουν επιδεινωθεί σημαντικά λόγω της κρίσης του Covid-19. Ωστόσο, δεν αποτελεί έκπληξη ότι το θέμα δεν έχει συζητηθεί ιδιαίτερα στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης. Στα αρχικά στάδια της πανδημίας, πολλοί ειδικοί προειδοποίησαν ότι μια πιθανή έξαρση του Covid-19 εντός των φυλακών θα είχε καταστροφικές συνέπειες. Στη συντριπτική πλειονότητα των χωρών, συμπεριλαμβανομένης της Ελλάδας, της Ιταλίας, του Ηνωμένου Βασιλείου και των ΗΠΑ, ο αποτελεσματικός περιορισμός της νόσου στις φυλακές φαινόταν σχεδόν αδύνατος, λόγω των κλειστών χώρων, του υπερπληθυσμού, των κακών συνθηκών υγιεινής και της ελλιπούς πρόσβασης σε υγειονομική περίθαλψη και προστατευτικό εξοπλισμό όπως οι μάσκες, που χαρακτηρίζουν τις περισσότερες φυλακές².

Διαφορετικές χώρες, παρόμοια προβλήματα

Στην Ιταλία, στις ΗΠΑ, στη Βενεζουέλα, στο Περού και σε άλλες χώρες, ο φόβος της πιθανής εξάπλωσης της νόσου και η οργή για την αδυναμία των διοικήσεων των φυλακών και των κυβερνήσεων να διαχειριστούν αποτελεσματικά την κρίση προκάλεσαν μια σειρά από διαμαρτυρίες -και σε ορισμένες περιπτώσεις ακόμα και εξεγέρσεις-, οι οποίες στο μεγαλύτερο ποσοστό τους καταστάθηκαν βίαια³.

¹ Η Δρ. Κοστάντζα Πόρο είναι μεταδιδακτορική ερευνήτρια στο τμήμα φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου του Αμβούργου.

² Για μια επισκόπηση της κατάστασης σε διαφορετικές χώρες βλ. [https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736\(20\)30984-3/fulltext](https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140-6736(20)30984-3/fulltext). Για την κατάσταση στην Ελλάδα βλ. <https://www.balcanicaucaso.org/eng/Areas/Greece/Greece-and-COVID-19-in-prisons-isolation-is-not-enough-200939>.

³ Σχετικά με τις διαμαρτυρίες και τις ταραχές στις φυλακές και την καταστολή τους στη Λατινική Αμερική και τις ΗΠΑ βλ. <https://www.theguardian.com/world/2020/may/16/latin-america-prisons-covid-19-riots> and <https://www.theguardian.com/us-news/2020/apr/10/us-prisons-coronavirus-uprising-riot>. Για την κατάσταση στην Ιταλία βλ. <https://www.reuters.com/article/us-health-coronavirus-italy-prisons/death-toll-rises-from-italys-coronavirus-prison-riots-idUSKBN20X2DG> and <https://www.internazionale.it/notizie/giuseppe-rizzo/2020/03/11/rivolte-carcere-coronavirus> (στα Ιταλικά).

Ακτιβιστές και ΜΚΟ προέτρεψαν τις κυβερνήσεις να απελευθερώσουν κάποιους κρατούμενους –όπως αυτούς που περίμεναν να δικαστούν και αυτούς που είχαν εκτίσει το μεγαλύτερο μέρος της ποινής τους– και να επιτρέψουν σε ευπαθείς, λόγω ηλικίας ή υποκείμενου νοσήματος, ομάδες καταδίκων να εκτίσουν την ποινή τους κατ’ οίκον. Τα προτεινόμενα μέτρα αποσκοπούσαν στον περιορισμό του συνωστισμού εντός των φυλακών. Έτσι θα περιοριζόταν η εξάπλωση της νόσου και θα προστατεύονταν οι πλέον ευάλωτοι κρατούμενοι, για τους οποίους η μόλυνση από τον κορονοϊό θα ισοδυναμούσε με θανατική καταδίκη. Παρότι, σε ορισμένες χώρες, οι κυβερνήσεις ή το δικαστικό σώμα υιοθέτησαν παρόμοιες πρωτοβουλίες και ανέστειλαν τις νέες φυλακίσεις, με αποτέλεσμα ο υπερπληθυσμός των φυλακών να μειωθεί, τα μέτρα αποδείχθηκαν συχνά ανεπαρκή.⁴

Στα μέσα Μαΐου η ιταλική κυβέρνηση αναθεώρησε μάλιστα προηγούμενες αποφάσεις του δικαστικού σώματος που προέβλεπαν την αποφυλάκιση ευάλωτων, για ιατρικούς λόγους, ατόμων, λόγω της έντονης κριτικής που οι αποφάσεις αυτές είχαν δεχθεί στα Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης και στον δημόσιο διάλογο. Σε ορισμένες χώρες, συμπεριλαμβανομένων των ΗΠΑ, επιβεβαιώθηκαν οι χειρότερες προβλέψεις, και σε πολλές φυλακές σημειώθηκε εκτεταμένη διασπορά του Covid-19.⁵ Στα τέλη Ιουνίου, οκτώ από τους δέκα μεγαλύτερους θύλακες κρουσμάτων κορονοϊού στις ΗΠΑ εντοπίστηκαν σε σωφρονιστικά ιδρύματα. Για παράδειγμα, το Marion Correctional Institute του Οχάιο διαπίστωσε, αφότου υπέβαλε σε τεστ όλους τους τροφίμους, ότι έως και το 80% αυτών νοσούσε ή είχε νοσήσει στο παρελθόν από τον κορονοϊό (σχεδόν 2.500 κρούσματα στο Marion Correctional Institute).⁶

⁴ Για τα ανεπαρκή μέτρα που υιοθετηθήκαν στις ΗΠΑ βλ. <https://www.newyorker.com/magazine/2020/05/25/will-the-coronavirus-make-us-rethink-mass-incarceration>. For info on the measures implemented in the UK <https://www.theguardian.com/world/2020/may/15/only-55-of-2000-tags-bought-for-uk-covid-19-prisoner-release-used> and <http://www.prisonreformtrust.org.uk/PressPolicy/News/vw/1/ItemID/855>. For an overview on continental Europe see <https://euobserver.com/opinion/148385>

⁵ https://dirittopenaleuomo.org/contributi_dpu/sorvegliare-rivalutare-punire/ (in Italian).

⁶ Για μία επισκόπηση του ποσοστού μόλυνσης και των επιπτώσεών του στις φυλακές των ΗΠΑ βλ <https://www.themarshallproject.org/2020/05/01/a-state-by-state-look-at-coronavirus-in-prisons>, <https://www.politico.com/news/magazine/2020/06/25/criminal-justice-prison-conditions-coronavirus-in-prisons-338022> (τέλη Ιουνίου) και <https://www.theguardian.com/us-news/2020/may/20/california-prisons-covid-19-outbreak-deaths#maincontent> (τέλη Μαΐου).

Πέραν των υγειονομικών κινδύνων που σχετίζονται με τον ιό, η κρίση του Covid-19 επιδεινώσε τις συνθήκες στις φυλακές κατά δύο τρόπους. Πρώτον, έχει επιδεινώσει περαιτέρω την στέρηση κοινωνικών επαφών και τον εγκλεισμό που ήδη αντιμετωπίζουν πολλοί κρατούμενοι: από τις πρώτες μέρες της πανδημίας, οι φυλακές έκλεισαν προσωρινά για τους επισκέπτες, χωρίς οι διά ζώσης επισκέψεις να αντικατασταθούν με τηλεφωνικές ή/και βίντεο-κλήσεις. Επιπλέον, το «κλείσιμο» των φυλακών εξάλειψε κάθε δυνατότητα των κρατουμένων να συμμετάσχουν σε δραστηριότητες εκτός φυλακής, καθώς και σε εκπαιδευτικά και άλλα προγράμματα που παρείχαν εξωτερικοί συνεργάτες. Τέλος, σε ορισμένες φυλακές, η ανησυχία για την πιθανότητα εξάπλωσης της μόλυνσης οδήγησε στην απώλεια του κεκτημένου –με σκληρούς αγώνες– δικαιώματος των κρατουμένων να περνούν χρόνο έξω από το κελί τους. Οι κρατούμενοι βρέθηκαν, για άλλη μια φορά, αναγκασμένοι να περνούν το μεγαλύτερο μέρος του χρόνου τους στον –συχνά πολύ περιορισμένο– χώρο του κελιού τους. Η ακραία αύξηση της απομόνωσης (κατά 500% στις ΗΠΑ) έχει επιδεινώσει περαιτέρω την κοινωνική αποξένωση και αποστέρηση.⁷ Ενώ τα παραπάνω μέτρα υιοθετήθηκαν με γνώμονα την προστασία της υγείας των τροφίμων και του προσωπικού, ορισμένοι αντιτείνουν ότι επιβλήθηκαν ως αποτέλεσμα συνειδητής πολιτικής απόφασης να μην αντιμετωπιστεί το πρόβλημα με διαφορετικό τρόπο. Για παράδειγμα, μέσω της προσωρινής αποφυλάκισης όσων ανήκουν σε ευπαθείς ομάδες και της εξασφάλισης επαρκούς πρόσβασης σε μάσκες και λοιπό προστατευτικό εξοπλισμό. Εάν είχαν εφαρμοστεί αυτά τα μέτρα, θα ήταν ίσως δυνατόν να διατηρηθεί κάποια επαφή μεταξύ των φυλακών και του εξωτερικού κόσμου, χωρίς να εκτεθούν οι φυλακισμένοι και τα μέλη του προσωπικού σε μεγάλο κίνδυνο.

Δεύτερον, η έλλειψη διαφάνειας και η ελλιπής (στην καλύτερη περίπτωση) ροή πληροφοριών από και προς τη φυλακή, καθώς και εντός αυτής, υπήρξε πηγή μεγάλης ανησυχίας για τους φυλακισμένους, τις οικογένειες και τους αγαπημένους τους. Η ατελής ή ανύπαρκτη πληροφόρηση σχετικά με την ύπαρξη και την πρόοδο των κρουσμάτων Covid-19 εντός της φυλακής τους προκάλεσε μεγάλο άγχος. Επιπλέον, οι γνωστές δυσκολίες στην επικοινωνία με τους αγαπημένους τους αποδείχθηκε πηγή ιδιαίτερα έντονου προβληματισμού για τις οικογένειες των φυλακισμένων στους δύσκολους και αβέβαιους αυτούς καιρούς. Οι παραπάνω παράγοντες επιδεινώσαν περαιτέρω την πολύ σοβαρή κρίση ψυχικής υγείας που προκαλούν το άγχος και οι δυσκολίες της διαβίωσης στη φυλακή αλλά και η έλλειψη αποτελεσματικής θεραπείας και στήριξης, σε συνδυασμό με το γεγονός ότι ένα σημαντικό ποσοστό, υψηλότερο από εκείνο του γενικού πληθυσμού, των ατόμων που έχουν καταδικαστεί αντιμετωπίζουν προβλήματα ψυχικής υγείας και κατάχρησης ουσιών πριν από τη φυλάκισή τους.⁸

⁷ <https://www.unlocktheboxcampaign.org/solitary-covid-report>

⁸ Για την κρίση της ψυχικής υγείας στις φυλακές των ΗΠΑ πριν από τη κρίση του Covid-19 βλ. <https://www.theguardian.com/society/2018/mar/31/mental-health-care-crisis-overwhelming-prison-jail>.

Εξισορρόπηση δικαιωμάτων

Πολλοί άνθρωποι που ζουν στη φυλακή βρίσκονται αυτή τη στιγμή αντιμέτωποι με μια εξαιρετικά δύσκολη κατάσταση. Η τρέχουσα κρίση φέρνει στην επιφάνεια ένα κεντρικό ζήτημα: τη σύγκρουση ανάμεσα στα δικαιώματα των φυλακισμένων, από τη μια πλευρά, και στο δικαίωμα της κοινότητας να προστατεύεται από το έγκλημα, καθώς και στο δικαίωμα/καθήκον του κράτους να τιμωρεί, από την άλλη. Κομβικό για τη δικαιολόγηση της τιμωρίας είναι το εξής ερώτημα: γιατί συγκεκριμένα είδη συμπεριφοράς, που κανονικά θα ήταν ηθικά μεμπτά, επειδή παραβιάζουν τα δικαιώματα των πολιτών, είναι επιτρεπτά στην περίπτωση εκείνων που διέπραξαν εγκλήματα; Η βασική ιδέα είναι ότι κάτι πρέπει να εξηγεί γιατί η τιμωρία δεν παραβιάζει τα δικαιώματα των πολιτών. Διαφορετικοί θεωρητικοί παρέχουν διαφορετικές εξηγήσεις. Οι υποστηρικτές των θεωριών απώλειας των δικαιωμάτων (forfeiture theories of rights) υποστηρίζουν ότι οι παραβάτες στερούνται –τουλάχιστον προσωρινά– τα δικαιώματα που θα απέτρεπαν την τιμωρία τους, λόγω των αδικημάτων τους.⁹ Η απώλεια των δικαιωμάτων θεωρείται συχνά ότι απορρέει από τη σχέση μεταξύ δικαιωμάτων και καθηκόντων: Η απόλαυση ενός δικαιώματος εξαρτάται από την εκπλήρωση.¹⁰ Άλλοι ισχυρίζονται ότι η τιμωρία δεν παραβιάζει τα δικαιώματα των παραβατών επειδή οι παραβάτες έχουν συναινέσει στην τιμωρία τους.¹¹ Όταν ένα άτομο διαπράττει οικειοθελώς ένα αδίκημα, ενώ γνωρίζει τις συνέπειες αυτής της πράξης, συναινεί στις συνέπειες.¹²

Ακόμη και αν δεχτούμε ότι υπάρχει μια αιτιολόγηση του γιατί ένα είδος τιμωρίας που κατά τα άλλα παραβιάζει δικαιώματα, όπως η φυλάκιση, είναι επιτρεπτό, σχεδόν κανένας θεωρητικός δεν υποστηρίζει ότι όσοι κρίνονται ένοχοι για κάποιο αδίκημα χάνουν όλα τους τα δικαιώματα και παύουν να είναι μέλη της κοινότητας, καθιστώντας έτσι όλα τα είδη τιμωρίας επιτρεπτά. Παρότι οι τρόποι με τους οποίους οι άνθρωποι πρέπει να τιμωρούνται και η επιλογή μεταξύ διαφορετικών τύπων τιμωρίας εξαρτώνται από πολλούς παράγοντες, είναι κοινή παραδοχή ότι ο σεβασμός για τα ανθρώπινα δικαιώματα θέτει όρια στους τρόπους με τους οποίους μπορούν να τιμωρούνται όσοι έχουν καταδικασθεί για ένα αδίκημα και παρέχει καλούς λόγους ένα σε (ή καθιστά ανεπιτρεπτούς) συγκεκριμένους τύπους τιμωρίας, όπως η θανατική ποινή.¹³

⁹ Wellman, 'The Rights Forfeiture Theory of Punishment'.

¹⁰ Goldman, 'Toward a New Theory of Punishment'.

¹¹ Nino, 'A Consensual Theory of Punishment'.

¹² Αυτή η συναίνεση είναι «σιωπηλή» και όχι ρητή.

¹³ Εκτός από τα δικαιώματα, άλλοι παράγοντες που επηρεάζουν την επιλογή μεταξύ των διαφόρων τύπων τιμωρίας είναι η αποτελεσματικότητά τους καθώς και η αποτροπή, η αποκατάσταση και η επικοινωνία μομφής.

Η πεποίθηση ότι όσοι ζουν στη φυλακή διατηρούν ορισμένα από τα δικαιώματά τους είναι επίσης αυτή στην οποία εδράζεται συχνά (ρητά ή άρητα) η ανησυχία πολλών για τις συνθήκες διαβίωσης στις φυλακές και τον τρόπο αντιμετώπισης των κρατουμένων.

Η κατάσταση που εξελίχθηκε τους τελευταίους μήνες μπορεί εύκολα να περιγραφεί εκ νέου με τη γλώσσα των δικαιωμάτων. Υπάρχουν τουλάχιστον τρεις τύποι δικαιωμάτων ανθρώπων που έχουν καταδικασθεί που διακυβεύονται στην τρέχουσα κρίση. Παρότι τα δικαιώματα αυτά παραβλέπονταν ή παραβιάζονταν συχνά ήδη πριν από την κρίση του Covid-19 και κρατούμενοι και ακτιβιστές διεξήγαγαν μια σειρά από αγώνες για να αναγνωριστούν και να γίνουν σεβαστά, τα γεγονότα των τελευταίων μηνών επιδείνωσαν την κατάσταση, αναδεικνύοντας τη σύγκρουση μεταξύ διαφορετικών δικαιωμάτων υπό διακύβευση. Το πρώτο είναι φυσικά το δικαίωμα στην υγεία, το οποίο αναγνωρίζεται όχι μόνο από θεωρητικούς και ακτιβιστές, αλλά και από πολλές έννομες τάξεις ως ένα από τα βασικά δικαιώματα των πολιτών αλλά και ως ανθρώπινο δικαίωμα. Το δεύτερο δικαίωμα που διακυβεύεται είναι το δικαίωμα κατά της κοινωνικής στέρησης (social deprivation). Η Kimberley Brownlee ορίζει την κοινωνική στέρηση ως διαρκή έλλειψη των ελάχιστων απαιτούμενων ευκαιριών για αξιοπρεπή ή υποστηρικτική ανθρώπινη επαφή, συμπεριλαμβανομένης της διαπροσωπικής αλληλεπίδρασης, της συνεργατικής ένταξης και της αλληλεξαρτώμενης φροντίδας¹⁴. Η Brownlee ισχυρίζεται ότι έχουμε ένα ανθρώπινο δικαίωμα πρόσβασης στις απαραίτητες συνθήκες για τη διασφάλιση του ελάχιστου αξιοπρεπούς επιπέδου ανθρώπινης ζωής και, εφόσον οι ευκαιρίες για την αποφυγή της κοινωνικής στέρησης είναι μεταξύ αυτών των συνθηκών, έχουμε ένα ανθρώπινο δικαίωμα κατά της κοινωνικής στέρησης. Ενώ το δικαίωμα αυτό σπανίως αναγνωρίζεται από το νόμο ως τέτοιο, αναγνωρίζονται εντούτοις ορισμένα από τα στοιχεία του, όπως το δικαίωμα σεβασμού της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής του άρθρου 8 της Ευρωπαϊκής Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου. Σε ορισμένες έννομες τάξεις, όπως στην ιταλική, το επιχείρημα υπέρ των κοινωνικών ευκαιριών για τους φυλακισμένους πολίτες δεν βασίζεται στα δικαιώματά τους αλλά στην ιδέα ότι η κοινωνική επαφή είναι καθοριστικής σημασίας για το σωφρονισμό των παραβατών, ο οποίος αποτελεί έναν από τους βασικούς στόχους της τιμωρίας.

Τέλος, ένα τρίτο δικαίωμα που διακυβεύεται στις τρέχουσες συνθήκες είναι αυτό που θα μπορούσαμε να ονομάσουμε δικαίωμα στην ενημέρωση. Νομικά, το δικαίωμα αυτό συχνά νοείται ως δικαίωμα πρόσβασης σε πληροφορίες σχετικά με τις δραστηριότητες του κράτους - ένα δικαίωμα στη διαφάνεια της κρατικής δράσης.

¹⁴ Brownlee, 'Social Deprivation and Criminal Justice'.

Στην περίπτωση μας, το δικαίωμα στην ενημέρωση έχει δύο πτυχές. Πρώτον, το δικαίωμα των φυλακισμένων πολιτών να γνωρίζουν την κατάσταση που επικρατεί στη φυλακή (π.χ. τον αριθμό των κρουσμάτων της Covid-19), την αντίδραση της διοίκησης των φυλακών και τον τρόπο με τον οποίο η κυβέρνηση προτίθεται να αντιμετωπίσει την κρίση που προκάλεσε η πανδημία στις φυλακές. Δεύτερον, μπορεί κανείς να υποστηρίξει ότι οι οικογένειες των κρατουμένων έχουν δικαίωμα να ενημερώνονται για την κατάσταση των αγαπημένων τους προσώπων, ιδίως σε τόσο δύσκολους και αβέβαιους καιρούς. Ο στόχος αυτός μπορεί να επιτευχθεί με διάφορους τρόπους, συμπεριλαμβανομένης της δυνατότητας των οικογενειών να επικοινωνούν με το άτομο στη φυλακή συχνότερα αλλά και μέσω πιο τακτικών ενημερώσεων από τη διοίκηση των φυλακών.

Ωστόσο, ο προσδιορισμός των δικαιωμάτων που διακυβεύονται δεν εξαντλεί το πρόβλημα, για τουλάχιστον δύο λόγους. Πρώτον, μια γνωστή αντίρρηση σε πολλές θεωρίες δικαιωμάτων είναι ότι, ακόμη και αν μια θεωρία μπορεί να μας παράσχει έναν κατάλογο δικαιωμάτων, εξακολουθεί να μην μπορεί να μας πει σε τι πραγματικά συνίστανται αυτά τα δικαιώματα και ποια είναι τα καθήκοντα που σχετίζονται με αυτά (δηλαδή τι πρέπει να κάνουν άλλες οντότητες, όπως το κράτος, για να διασφαλίσουν την προστασία αυτών των δικαιωμάτων). Για παράδειγμα, ακόμη και αν συμφωνήσουμε με την Brownlee ότι πράγματι υπάρχει ένα ανθρώπινο δικαίωμα κατά της κοινωνικής στέρησης, παραμένει ανοικτό το ερώτημα ποιες ακριβώς είναι οι ευκαιρίες για αξιοπρεπή ή υποστηρικτική ανθρώπινη επαφή που θα πρέπει να διασφαλίζονται στους ανθρώπους. Θα αρκούσε ένα δίωρο εβδομαδιαίο τηλεφώνημα για τη διασφάλιση επαρκούς επαφής με την οικογένεια ή, πιο πιθανά, θα έπρεπε οι ευκαιρίες αλληλεπίδρασης με την οικογένεια να είναι πιο εκτεταμένες; Επιπλέον, πιθανές συγκρούσεις μεταξύ διαφορετικών δικαιωμάτων και αξιώσεων περιπλέκουν περαιτέρω το ζήτημα. Στην περίπτωση μας, η ένταση εντοπίζεται ανάμεσα στα δικαιώματα των φυλακισμένων πολιτών, το δικαίωμα της κοινότητας να προστατεύεται από το έγκλημα και το δικαίωμα/καθήκον του κράτους να τιμωρεί όσους έχουν καταδικασθεί για κάποια αδίκημα. Το ερώτημα δεν είναι μόνο ποια δικαιώματα έχουν τα διάφορα μέρη, αλλά και σε ποια δικαιώματα πρέπει να δίνεται προτεραιότητα όταν ο σεβασμός των δικαιωμάτων κάποιου οδηγεί στην παραβίαση των δικαιωμάτων κάποιου άλλου. Για παράδειγμα, η αντίσταση στο να επιτραπεί ειδικά στις ευπαθείς ομάδες παραβατών να εκτίσουν την ποινή τους στο σπίτι απορρέει από την ιδέα ότι το δικαίωμα της κοινότητας και το δικαίωμα/καθήκον του κράτους να τιμωρεί θα υπονομεύονταν από αυτή την πρωτοβουλία και θα έπρεπε, στην περίπτωση μας, να κατισχύσουν. Το εάν αυτή η ένταση πράγματι υφίσταται σε συγκεκριμένες περιπτώσεις, καθώς και το πώς θα έπρεπε να επιλυθεί, εξαρτάται, επίσης, από το πώς κατανοούμε το περιεχόμενο του δικαιώματος της κοινότητας να προστατεύεται από το έγκλημα και του

δικαιώματος του κράτος να τιμωρεί τους παραβάτες. Με άλλα λόγια, εξαρτάται από τον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβανόμαστε το σύνολο των δράσεων και των πολιτικών που μπορούν να διασφαλίσουν την απόλαυση αυτών των δικαιωμάτων. Ερωτήματα σχετικά με την αιτιολόγηση της τιμωρίας και τον επιτρεπτό ή μη χαρακτήρα διαφορετικών τύπων τιμωρίας είναι κεντρικής σημασίας για το πώς να σκεφτούμε το ζήτημα. Για παράδειγμα, κάποιος που δεν πιστεύει ότι η κοινότητα μπορεί να προστατευθεί από το έγκλημα μόνο με τη φυλάκιση ενός τεράστιου αριθμού όσων κρίνονται ένοχοι για κάποιο ποινικό αδίκημα θα αρνηθεί ότι η αποφυλάκιση ορισμένων ευπαθών κρατουμένων συνιστά μια σύγκρουση ανάμεσα στα δικαιώματα των παραβατών και στο δικαίωμα της κοινότητας να προστατεύεται από το έγκλημα.

Μεταρρύθμιση ή κατάργηση;

Η ιδέα των δικαιωμάτων των κρατουμένων βρίσκεται στο επίκεντρο των προτάσεων αναμόρφωσης των φυλακών.¹⁵ Οι υποστηρικτές της μεταρρύθμισης των φυλακών συνήθως υποστηρίζουν ότι, ενώ οι φυλακές στη σημερινή τους μορφή δεν είναι αποδεκτές, μπορούν να αναμορφωθούν, ώστε να μπορεί η φυλάκιση να δικαιολογηθεί. Σύμφωνα με αυτό τον ισχυρισμό, οι φυλακές θα μπορούσαν να γίνουν πιο διαπερατοί χώροι, όπου οι φυλακισμένοι πολίτες θα έχουν ουσιαστικές ευκαιρίες να έλθουν σε επαφή με τον έξω κόσμο και θα διατηρούν το δικαίωμα να ψηφίζουν, να εργάζονται και να έχουν τον έλεγχο της εργασίας τους, καθώς και άλλα θεμελιώδη δικαιώματα όπως το δικαίωμα στην υγεία, συμπεριλαμβανομένης της πρόσβασης στην ψυχική υγεία.¹⁶ Αυτή η αισιόδοξη θεώρηση της προοπτικής της μεταρρύθμισης οφείλεται εν μέρει στην επιτυχία των «ανοικτών φυλακών» και άλλων προοδευτικών πειραμάτων σε ορισμένες χώρες, ιδίως στη Βόρεια Ευρώπη, που παρέχουν στους φυλακισμένους πολύ περισσότερη ελευθερία, επαφή με τον έξω κόσμο και ιδιωτικότητα και έχουν αποδειχτεί πιο αποτελεσματικές στην επανένταξη των κρατουμένων.¹⁷

¹⁵Ενώ η μεταρρύθμιση των φυλακών απασχολεί συχνά ακτιβιστές, ακαδημαϊκούς, νομικούς και εγκληματολόγους που έχουν ερευνήσει σε βάθος το σωφρονιστικό σύστημα και σαν αποτέλεσμα έχουν προσφέρει πολύτιμο εμπειρικό και συγκριτικό έργο, οι φιλόσοφοι έχουν αφιερώσει λιγότερο χρόνο σε μια κανονιστική ανάλυση της φυλάκισης και τη σχετική μεταρρύθμιση των φυλακών. Για μια εξαίρεση

¹⁶Lippke.

¹⁷<https://www.theatlantic.com/international/archive/2013/09/why-scandinavian-prisons-are-superior/279949/>.

Οι προτάσεις για την αναμόρφωση των φυλακών βασίζονται στο σεβασμό των δικαιωμάτων των πολιτών και στην πεποίθηση ότι η φυλάκιση και η προστασία (ορισμένων) θεμελιωδών δικαιωμάτων μπορούν να είναι συμβατές.

Άλλοι αρνούνται αυτή τη συμβατότητα και υποστηρίζουν ότι η φυλάκιση δεν συνάδει με το σεβασμό των δικαιωμάτων των παραβατών και με την ιδιότητά τους ως μελών της κοινότητας. Σύμφωνα με αυτή την άποψη, η φυλακή έχει σχεδιαστεί για να διαχωρίζει τους υποτιθέμενους επικίνδυνους πολίτες από τους υπόλοιπους και να λειτουργεί ως ένα διαρκές σύστημα επιτήρησης που αποκλείει εγγενώς ορισμένους πολίτες από την κοινότητα και συνεπάγεται αναγκαστικά την παραβίαση θεμελιωδών πολιτικών δικαιωμάτων. Ορισμένοι συμπεραίνουν από τα παραπάνω ότι η φυλάκιση μπορεί να δικαιολογηθεί όταν το αδίκημα που έχει διαπραχθεί είναι αρκετά σοβαρό ώστε να επιτρέπει την αναστολή αυτών των δικαιωμάτων και αυτής της ιδιότητας, υπονομεύοντας την ένταξη του δράστη στην πολιτική κοινότητα· η θέση αυτή συνοδεύεται συχνά από τον ισχυρισμό ότι η φυλάκιση πρέπει να χρησιμοποιείται μόνο ως έσχατη λύση και για τα πιο σοβαρά εγκλήματα¹⁸.

Άλλοι υποστηρίζουν ότι αυτός είναι ένας λόγος για τη διεκδίκηση της κατάργησης των φυλακών. Το κίνημα κατάργησης των φυλακών, που κάποτε περιοριζόταν μόνο στο χώρο της ριζοσπαστικής Αριστεράς, γνώρισε πρόσφατα αυξανόμενη απήχηση και στήριξη. Χαρακτηρίζεται από μεγάλη ποικιλομορφία στο εσωτερικό του και οι υποστηρικτές του παρακινούνται από τους πλέον διαφορετικούς λόγους.¹⁹ Κάποιοι πιστεύουν ότι η φυλακή και το σύστημα ποινικής δικαιοσύνης γενικότερα είχαν ανέκαθεν τον κρυφό σκοπό της διατήρησης και ενίσχυσης της καταπίεσης -ιδίως των φτωχών και των μειονοτήτων- και, ως εκ τούτου, είναι αφελές να φαντάζεται κανείς ότι θα μπορούσαν να υπηρετήσουν διαφορετικούς, πιο δίκαιους στόχους.²⁰ Άλλοι επισημαίνουν ότι, ενώ θεωρούμε τις φυλακές αναπόφευκτες, είναι απλά μία από τις πολλές κυρώσεις που έχουν στη διάθεσή τους τα δικαστήρια για την αντιμετώπιση εκείνων που διαπράττουν ποινικά αδικήματα. Στην πραγματικότητα, η φυλάκιση είναι ένας ιστορικά μεταβαλλόμενος τρόπος αντιμετώπισης του εγκλήματος, η ευρεία χρήση του οποίου χρονολογείται από τον 18ο αιώνα²¹.

¹⁸ Ramsay, 'A Democratic Theory of Imprisonment'.

¹⁹ Οι πιο διάσημοι υποστηρικτές της κατάργησης φυλακών παγκοσμίως είναι η Angela Davis και η Ruth Wilson Gilmore. Davis, *Are Prisons Obsolete?* Gilmore, *Golden Gulag*. Για έναν ενδιαφέρον απολογισμό του έργου της Gilmore και των διαφορετικών προοπτικών μέσα στο κίνημα κατάργησης βλ https://www.nytimes.com/2019/04/17/magazine/prison-abolition-ruth-wilson-gilmore.html?fbclid=IwAR1Tqmk04rt85nkzBhbfbD_QoTtdQyHILZieLVEnXciTN6ltXPUl2Sov8.

²⁰ Davis, *Are Prisons Obsolete?*

²¹ Foucault, *Discipline and Punish*.

Πολλοί υποστηρίζουν ότι οι φυλακές είναι αναποτελεσματικές όσον αφορά έναν από τους βασικούς στόχους τους, τη μείωση της εγκληματικότητας, καθώς συνήθως αποτυγχάνουν να σωφρονίσουν τους καταδικασθέντες· αντίθετα, συχνά η φυλάκιση και οι συνέπειές της κάνουν τους ανθρώπους να διαπράττουν κι άλλα εγκλήματα μετά την αποφυλάκισή τους. Ως ένας πολύ δαπανηρός, αναποτελεσματικός θεσμός που διαιωνίζει την καταπίεση και παραβιάζει τα δικαιώματα των πολιτών, οι φυλακές πρέπει να καταργηθούν.

Οι υποστηρικτές της κατάργησης δεν επικεντρώνονται αποκλειστικά στην κατάργηση των φυλακών, η οποία θα επιτευχθεί μέσω της αναστολής της κατασκευής νέων φυλακών, της αποποινικοποίησης πολλών πράξεων που θεωρούνται σήμερα αδικήματα και της απελευθέρωσης των καταδικασθέντων. Αντιθέτως, προτείνουν ένα ριζοσπαστικό σχέδιο αλλαγής με στόχο την αντιμετώπιση των αιτιών του εγκλήματος και του δομικού μετασχηματισμού των κοινωνιών. Η πρόταση είναι να πάψουν να χρηματοδοτούνται οι φυλακές, καθώς και άλλα καταπιεστικά τμήματα του συστήματος ποινικής δικαιοσύνης όπως η αστυνομία,²² και να επενδυθούν αντ' αυτού τα κονδύλια στις τοπικές κοινότητες και στην κοινωνική πρόνοια. Αντιμετωπίζοντας τη φτώχεια, την έλλειψη στέγης, τον συστημικό ρατσισμό και άλλα είδη καταπίεσης μπορούμε να οικοδομήσουμε μια δίκαιη κοινωνία, η οποία θα μπορεί να ανταποκριθεί με πιο αποτελεσματικούς και ανθρώπινους τρόπους στην εγκληματική δραστηριότητα.

Οι υποστηρικτές της κατάργησης των φυλακών συχνά κατηγορούνται από τους μεταρρυθμιστές και τους υπερασπιστές του *status quo* ότι είναι υπερβολικά ιδεαλιστές. Η εικόνα του «επικίνδυνου εγκληματία» που αποτελεί απειλή για την κοινότητα και πρέπει να περιοριστεί είναι τόσο βαθιά ριζωμένη στο συλλογικό φαντασιακό της κοινότητας, που ένας κόσμος χωρίς φυλακές φαίνεται σχεδόν αδιανόητος.²³

²² Πρόσφατα, μετά τη δολοφονία του George Floyd από την αστυνομία στη Μινεάπολη, η πρόταση να από-χρηματοδοτηθεί η αστυνομία έχει μονοπωλήσει το ενδιαφέρον στα μέσα μαζικής ενημέρωσης και τον δημόσιο λόγο. Δείτε για παράδειγμα <https://www.theguardian.com/commentisfree/2020/may/31/the-answer-to-police-violence-is-not-reform-its-defunding-heres-why?fbclid=IwAR3fwnohst25es48XiQ4KxtnMTgDm06ci3a5JYhld75DMNFauzYAwnd40>

²³ Η ιδέα ότι χρειαζόμαστε φυλακές για να προστατεύσουμε τις κοινότητές μας από επικίνδυνους ανθρώπους δεν αγνοεί δύο πτυχές της αντίδρασης στο έγκλημα: πρώτον, ένας σημαντικός αριθμός από αυτούς που είναι σήμερα φυλακισμένοι δεν έχουν καταδικαστεί για βίαια εγκλήματα και δεν πρέπει να θεωρούνται επικίνδυνοι· δεύτερον, υπάρχουν στοιχεία που αποδεικνύουν ότι οι κυρώσεις για εγκλήματα εκτός της φυλάκισης και των παραδοσιακών διαδικασιών του ποινικού δικαίου, όπως η δίκη, θα μπορούσαν να είναι πιο αποτελεσματικές στην αντιμετώπιση των υπευθύνων για εγκλήματα, συμπεριλαμβανομένων των πολύ σοβαρών και βίαιων εγκλημάτων. Harris and Maruna, 'Shame, Shaming and Restorative Justice'. McGeer, 'Civilizing Blame'.

Η αναμόρφωση των φυλακών φαντάζει ως καλύτερη εναλλακτική λύση, γιατί είναι πιο ρεαλιστική και εφικτή. Μια λύση για το σήμερα. Ωστόσο, ενώ ορισμένα σχέδια αναμόρφωσης των φυλακών είναι μετριοπαθή, οι πιο πειστικές προτάσεις, ιδίως εντός των φιλοσοφικών κύκλων, βασίζονται σε μια προοπτική που απέχει εξίσου πολύ από την πραγματικότητα. Πρώτον, πολλοί από εκείνους που υποστηρίζουν τη μεταρρύθμιση των φυλακών δικαίως πιστεύουν ότι η φυλάκιση, όπως τη γνωρίζουμε, είναι αδικαιολόγητη και ότι μόνο μια φυλακή στην οποία θα γίνονται σεβαστά τα θεμελιώδη δικαιώματα των ανθρώπων θα μπορούσε να δικαιολογηθεί. Αυτό, ωστόσο, εάν είναι εφικτό, απαιτεί πολύ σημαντικές μεταρρυθμίσεις του σωφρονιστικού συστήματος, με απώτερο στόχο την αλλαγή χαρακτηριστικών που πολλοί θεωρούν κομβικά για τις φυλακές, όπως ο διαχωρισμός των φυλακισμένων πολιτών και της υπόλοιπης κοινότητας.

Επιπλέον, όπως και πολλοί άλλοι θεωρητικοί της τιμωρίας, η πλειοψηφία εκείνων που υποστηρίζουν την αναμόρφωση των φυλακών αναγνωρίζουν ότι θα ήταν εξαιρετικά δύσκολο να δικαιολογηθεί η φυλάκιση ανθρώπων σε κοινωνίες που μοιάζουν με αυτές στις οποίες ζούμε. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι, σε κοινωνίες όπως οι δικές μας, όπου οι άνθρωποι που φυλακίζονται είναι σε δυσανάλογα μεγάλο ποσοστό μέλη μειονοτήτων και της εργατικής τάξης, θύματα κατάφωρων διανεμητικών και άλλων εγκληματογόνων αδικιών, που συχνά δεν έχουν άλλη εναλλακτική λύση εκτός από τη διάπραξη αδικημάτων, το δικαίωμα του κράτους να τιμωρεί, και κυρίως να φυλακίζει, τίθεται υπό αμφισβήτηση²⁴. Το κράτος δεν έχει δικαίωμα να τιμωρεί τους πολίτες του εάν δεν τους αντιμετωπίζει με το σεβασμό που αρμόζει στα πλήρη μέλη της κοινωνίας και εάν δεν τους παρέχει τους απαραίτητους πόρους και ευκαιρίες για να ενταχθούν ομαλά στο κοινωνικό σύνολο. Επομένως, για να δικαιολογηθούν οι φυλακές, δεν αρκεί να δικαιολογηθεί ο θεσμός της φυλακής. Θα έπρεπε το σωφρονιστικό σύστημα αλλά και η κοινωνία γενικότερα να αναμορφωθούν ριζικά. Αν και οι παραπάνω παρατηρήσεις δεν διευθετούν τη διαφωνία μεταξύ της κατάργησης και της μεταρρύθμισης των φυλακών, βοηθούν να αποφύγουμε μια συνήθη παρανόηση: την ιδέα ότι η πρόταση της κατάργησης είναι, κατά κάποιον τρόπο, ουτοπική και μη ρεαλιστική σε σύγκριση με τη μεταρρυθμιστική προοπτική.

²⁴ Η ιδέα ότι το κράτος δεν έχει την εξουσία να τιμωρήσει σε άδικες κοινωνίες έχει προκαλέσει μια πολύ ενδιαφέρουσα φιλοσοφική συζήτηση τα τελευταία χρόνια. Δείτε για παράδειγμα, Duff, 'Blame, Moral Standing and the Legitimacy of the Criminal Trial'; Kelly, 'The Limits of Blame'; Tadros, 'Poverty and Criminal Responsibility'.

Μαθήματα από τον Covid-19;

Η κρίση του Covid-19 μας αναγκάζει να θέσουμε πραγματικά ριζοσπαστικά και συχνά άβολα ερωτήματα σχετικά με τη φυλάκιση. Παραδόξως, σε μια εποχή όπου οι φυλακές είναι περισσότερο κλειστές και αποκομμένες από τον έξω κόσμο από ποτέ, ο πυρήνας της πρακτικής της φυλάκισης διακρίνεται με τον πιο ξεκάθαρο τρόπο. Το γεγονός ότι η ένταση μεταξύ των διαφορετικών δικαιωμάτων επηρέασε τις ζωές τόσων πολλών από εμάς που ζούμε εκτός των φυλακών κατά τη διάρκεια της πανδημίας δεν πρέπει να μας κάνει να υποτιμούμε την έκταση των αδικιών που διαπράττονται κατά των φυλακισμένων. Οι φυλακές είναι μέρη όπου παραβιάζονται συστηματικά θεμελιώδη δικαιώματα των ανθρώπων, και οι συμπολίτες μας που είναι φυλακισμένοι και οι οικογένειές τους βρίσκονται στο έλεος θεσμών που είναι, στην καλύτερη περίπτωση, αδιάφοροι και στη χειρότερη εντελώς καταπιεστικοί και απάνθρωποι. Αυτό αναπόφευκτα δε μας αφήνει περιθώρια να μην επανεξετάσουμε ριζικά το θεσμό της φυλάκισης. Μένει να δούμε αν αυτό θα μας οδηγήσει στο δρόμο της αναμόρφωσης ή της κατάργησης των φυλακών. Ωστόσο, η ιδέα ότι η κατάργηση των φυλακών είναι υπερβολικά ουτοπική για να ληφθεί σοβαρά υπόψη δεν πρέπει να σταθεί εμπόδιο στην πολιτική μας σκέψη και δράση.

Βιβλιογραφία

Brownlee, Kimberley. 'Social Deprivation and Criminal Justice'. *Rethinking Criminal Law Theory*, 2012, 14.

Davis, Angela. *Are Prisons Obsolete?* New York: Seven Stories Press, 2011.

Duff, R.A. 'Blame, Moral Standing and the Legitimacy of the Criminal Trial'. *Ratio* 23, no. 2 (1 June 2010): 123-40. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9329.2010.00456.x>.

Foucault, Michel. *Discipline and Punish: The Birth of the Prison*. 2nd Vintage Books ed. New York: Vintage Books, 1995.

Gilmore, Ruth Wilson. *Golden Gulag: Prisons, Surplus, Crisis, and Opposition in Globalizing California*. American Crossroads 21. Berkeley: University of California Press, 2007.

Goldman, Alan. 'Toward a New Theory of Punishment'. *Law and Philosophy* 1, no. 1 (April 1982): 57-76.

Harris, Nathan, and Shadd Maruna. 'Shame, Shaming and Restorative Justice'. In *Handbook of Restorative Justice: A Global Perspective*, edited by Dennis Sullivan and Larry Tifft, 452-62. London: Routledge, 2008.

Kelly, Erin. *The Limits of Blame: Rethinking Punishment and Responsibility*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press, 2018.

Lippke, Richard L. *Rethinking Imprisonment*. Oxford ; New York: Oxford University Press, 2007.

McGeer, Victoria. 'Civilizing Blame'. In *Blame: Its Nature and Norms*, edited by D. Justin Coates and Neal A. Tognazzini, 162-88. Oxford; New York: Oxford University Press, 2013.

Nino, C. S. 'A Consensual Theory of Punishment'. *Philosophy & Public Affairs* 12, no. 4 (1983): 289-306.

Ramsay, Peter. 'A Democratic Theory of Imprisonment'. In *Democratic Theory and Mass Incarceration*, edited by Albert W. Dzur, Ian Loader, and Richard Sparks, First edition., 84-114. Oxford ; New York: Oxford University Press, 2016.

Tadros, Victor. 'Poverty and Criminal Responsibility'. *The Journal of Value Inquiry* 43, no. 3 (September 2009): 391-413. <https://doi.org/10.1007/s10790-009-9180-x>.

Wellman, Christopher Heath. 'The Rights Forfeiture Theory of Punishment'. *Ethics* 122, no. 2 (January 2012): 371-93. <https://doi.org/10.1086/663791>.

ΕΝΑ

Ινστιτούτο
Εναλλακτικών
Πολιτικών

ΕΝΑ Ινστιτούτο
Εναλλακτικών Πολιτικών
Ζαλοκώστα 8, 106 71 Αθήνα,
+30 210 364 7912

info@enainstitute.org
www.enainstitute.org

